

Castrenianumin merkeissä

Avajaispuhe Kotikielen Seuran 81. vuosikokouksessa 14. 3. 1957

Suomen kielen tutkimuksen työ-
kentän viime vuoden tapahtumia sil-
mällessämme huomio kiintyy Hel-
singin yliopiston eräänlaiseen fennica-
laitosten yhdistelmään, joka avasi
ovensa syyskuun alussa 1956 yliopis-
totalon Fabianinkadun puoleisen si-
vustan 4. kerroksessa. Tämä tapah-
tuma oli näet sikäli historiallinen, että
Suomen valtionyliopisto vasta silloin,
ensi kertaa olemassaolonsa aikana, sai
erityisen *suomen kielen laitoksensa*. Se
syntyi siten, että Sanakirjasäätiö de-
ponoi yliopiston kanssa tekemänsä
sopimuksen nojalla kaikki tieteelliset
kokoelmansa yliopistolle, joka sijoitti
ne tähän laitokseensa käytettäväksi
tutkimus- ja opetustarkoituksiin sen
omien kokoelmien tavoin. Vastineeksi
Sanakirjasäätiö sai oikeuden uudessa
sijaintipaikassaan vuokratta suorittaa
sääntöjensä edellyttämää Kansan-
kielen sanakirjan valmistelutyötä.
Suomen kielen laitoksen yhteyteen
jätettiin samasta huoneistosta yliopis-
ton uuteen instituuttirakennukseen
Porthaniaan kesällä 1956 siirretystä
historiallis-kielitieteellisen laitoksen
seminaarikirjastosta fennica- ja folk-
loristica-osastot. Kansankielen sana-
kirjan toimitustyö voi näiden järjes-
telyjen johdosta nyt tapahtua entistä
paljon tilavammassa suojissa, niin että
välttämätön henkilökunnan lisäämi-
nen on mahdollista, sitä mukaa kuin
säätiölle tähän tarkoitukseen myön-
nettävät käyttövarat kasvavat. Jo nyt
on tätä etua jossain määrin voitu
käyttää hyväksi kiinnittämällä Sana-
kirjasäätiön palvelukseen uusia leksi-
kografiharjoittelijoita. Samalla ovat
suomen kielen opiskelijat päässeet
suorittamaan opintojensa edellyttä-

miä arkisto- ja kirjastotöitä aikaisem-
paan verrattuna terveellisemmissä ja
muutenkin edullisemmissä olosuh-
teissa.

Yhtaikaa suomen kielen laitoksen
kanssa perustettiin yliopiston en im-
mäinen *suomalais-ugrilainen laitos*, jo-
hon Sanakirjasäätiön yhteyteen hal-
linnollisesti kuuluva tutkimuslaitos
»Suomen suku» vastaavanlaisin eh-
doin niinikään deponoi arvokkaan
tieteellisen kirjastonsa ja tutkijain
käyttöön soveltuvat osat käsikirjoitus-
kokoelmiaan. Tutkimuslaitoksessa on
jo ryhdytty jatkamaan akateemikko
Y. H. Toivoselta keskeneräiseksi jää-
neen suomen kielen etymologisen
sanakirjan käsikirjoituksen laatimista.
Sitä suorittavat nyt prof. Erkki Itko-
nen ja tohtori Aulis J. Joki. Prof.
Itkosen valvonnan alaisena tapahtuu
myös *itäkarjalaismurteiden sanakirjan* toi-
mitustyö, jota varten niinikään saa-
tiin entistä tarkoituksenmukaisempi
sijoituspaikka. Toisaalla samassa ra-
kennuksessa yhdessä huoneessa ennes-
tään majailleet yliopiston *virolainen* ja
unkarilainen laitos siirrettiin nekin syys-
kuun alussa kumpikin omaan hu-
oneeseensa. Samasta kerroksesta luovu-
tettiin kuudelle fennougriistiikan tai
sen lähialan professorille kullekin työ-
ja vastaanottohuoneensa, jommoisia
useille muille professoreille oli aikai-
semmin varattu uudesta Porthaniasta.

Näin ollen tämä suomen ja sen
sukukielten sekä suomensukuisten
kansojen kulttuurin tutkimukselle va-
rattu 25-huoneinen tutkimus- ja ope-
tusahjo, jolle konsistori yliopiston sil-
loisen rehtorin ja — voinee sanoa —
tämän saavutuksen tehokkaimman
edistäjän, nykyisen akateemikon Paa-

vo Ravilan ehdotuksesta vahvisti Matias Aleksanteri Castrénin kunniaksi yhteisnimen *C a s t r e n i a n u m*, merkitsee kauan ja hartaasti odotettua parannusta näiden kansallishumanististen tieteiden elämässä Suomen pääkaupungissa. On varmaan paikallaan tässä tilaisuudessa lausua julki Kotikielen Seuran piirissä tämän tärkeän edistysaskeleen johdosta tunnettu vilpitiön tyydytys ja ilo.

Melkein samanaikaisesti näiden yliopiston uusien instituuttien kanssa kehittyi viime vuonna toteutumisasteelle kaksi suomen kielen tieteellisiä aineskokoelmia koskevaa toimenpidettä, jotka ovat vuosikausia olleet päiväjärjestyksessä. Toinen näistä on *Kansankielen sanakirjan leksikaalisten kokoelmien jäljennyttäminen*. Onhan ollut pelottavaa ajatella, mikä korvaamaton menetys suomalaista kulttuuria kohtaisi, jos nuo yhtenä ainoana kapaleena säilytetyt, yli 60 vuoden aikana valtavin ponnistuksin kerätyt käsikirjoitusaarteet tavalla tai toisella tuhoutuisivat tai tuhoutuisivat. Äskeisten sotiemme aikana tällainen uhka ahdisti raskaana painajaisena tuosta kansallisuusomaisuudesta vastuussa olevia henkilöitä, mutta rauhan aikanakin sitä on tietysti aina vaara vaanimassa, etenkin tulipalo. On näin ollen todella aikakirjoihin merkittävää, että opetusministeriö loppuvuodesta 1956 myönsi Turun yliopistolle ja Jyväskylän yliopistoyhdistykselle varoja *Sanakirjasäätiön kokoelmien mikrofilmauksen* aloittamiseen. Nyt saadulla avustussummalla on laskettu voitavan mikrofilmauttaa noin kolmannes säätiön sanalipustosta, teettää negatiivifilmin lisäksi kaksi positiivikopiota, toinen Turun yliopiston, toinen Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun suomen kielen laitosta varten, sekä hankkia asianomaiset luku-

laitteet kumpaankin paikkaan. Filmauksen käytännöllinen toteuttaminen on uskottu Helsingin yliopiston kuvalaitokselle, joka on ryhtynyt työhön kuluvan maaliskuun aikana. Kun lisävaroja todennäköisesti vastedes myönnetään niin paljon, että koko arkisto tulee mikrofilmatuksi, saamme toivottavasti jo parin kolmen vuoden kuluttua todeta, että Kansankielen sanakirjan arkisto on käytännöllisesti katsoen turvattu turmeltumis- ja tuhoutumisvaaralta, samalla kun tutkijoille ja opiskelijoille Helsingin ulkopuolellakin on avautunut tilaisuus tämän ainoalaatuisen tietolähteen hyväksikäyttöön.

Toinenkin aineskokoelmiamme hoitoon liittyvä tärkeä aloite on näinä aikoina johtanut tulokseen. Valtion humanistisen toimikunnan viime vuoden lopulla myöntämän apurahan turvin on voitu ryhtyä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Kotikielen Seuran ja Sanakirjasäätiön parin viime vuosikymmenen kuluessa teettämien *murrenäytteitä ja folkloristista ainesta sisältävien äänilevyjen ja magnetofoninauhoitteiden ns. litterointiin*, so. kirjain paperille desifrointiin, ja samalla on saatu alkuun kääntymisvaaralle alttiiden heikkolaatuisten äänilevyjen siirtäminen kestävämpiin tallenteisiin. Litteroimattomina äänitteet ovat suurelta osalta kuollutta pääomaa, ja mitä kauemmaksi tuo työ lykkääntyy, sitä hankalammaksi se muuttuu. Asiantunteva litterointi vasta saattaa tutkimuksen ulottuville sellaista etenkin lauseopillisesti ensiluokkaista kieliainesta, jota useimpain murteidemme kohdalta vielä puuttuu. Tämänkin tehtävän varsinaiseen toteuttamiseen päästiin käsiksi vasta kuluvan vuoden alusta. Työn johto on uskottu Sanakirjasäätiön kokeneelle leksikografille dosentti Veikko Ruoppilalle, jonka avuksi asetettuun neuvot-

telukuntaan kuuluvat dosentit Jouko Hautala ja Pertti Virtaranta, ja itse työn käytännöllisenä suorittajana toimii ylioppilas Pentti Sivén. Litteroituja tekstejä kirjoitetaan kaksi kappaletta, toinen yliopiston suomen kielen laitoksen, toinen Kirjallisuuden Seuran arkistoa varten. Osa puheenaolevaan tarkoitukseen myönnettyjä varoja on aikomus vastedes käyttää myös äänitearkiston aukkojen täydentämiseen uusien nauhoituksin.

Siirtyäksemme näistä ilahduttavista, niin sanoakseni organisatorisista saavutuksista luomaan tavanmukaisen lyhyen katsauksen seuramme harrastusalan viimevuotiseen kirjallisuuteen saaneen ensiksi kiinnittää huomiota Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjaan, joka v. 1952 taipaleelle lähtenyt sarja viime vuonna ehti IV numeroonsa. Tämä tervetullut Viritäjän liittolainen on saanut opettajiston keskuudessa odottamattoman suopean vastaanoton. Sen sisällys on, kuten luonnollista, enimmäkseen didaktista laatua, mutta joukossa on myös tieteellisuonteisia artikkeleita, jopa uusia tutkimustuloksiakin esittäviä, viime vuoden niteessä esim. eräs dos. Matti Sadeniemen lauseopillinen tutkielma. Tällä pirteällä vuosikirjalla, jonka ilmestymisen säännölliseksi vakiintumisesta ansio kuuluu sen toimittajalle dos. Aimo Turuselle, alkaa ilmeisesti jo olla hedelmällistä vaikutusta maamme äidinkielenopettajien ammatillisten harrastusten elpymiseen.

Karjalainen siirtoväkemme on, kuten tunnettua, julkaissut suuren määrän entistä kotiseutuansa valaisevaa, arvokasta kirjallisuutta, etenkin ns. pitäjäteoksia. Näihin liittyi viime vuonna »Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiön julkaisuja» -nimisessä sarjassa kaksi kansankieltä esittelevää

teosta: dos. Veikko Ruoppilan »Etelä-Karjalan murreopas» (135 s.) ja dos. Aimo Turusen »Pohjois-Karjalan murreopas» (154 s., molemmat Kustannus-oy. Otavan jakelussa). Näissä kummassakin asiantuntijain laatimassa suomenkarjalaisessa »oppaassa», joihin kuuluu sekä järjestelmällinen äänne- ja muoto-opillinen yleiskatsaus että kielennäytteitä ja (molemmissa n. 40-sivuinen) murre sanojen selitysluettelo, sisältyy myös uutta, muualla julkaisematonta tietoa, joten kielentutkijan ja opiskelijankin on syytä pitää muistissaan näiden lähdeostosten olemassaolo.

Dos. Väinö Kaukosen saatua viime vuonna julkisuuteen teoksensa »Elias Lönnrotin Kalevalan toinen painos» (noin 650 tiheätä sivua) on nyt sekä vanhan että uuden Kalevalan jokaisen säkeen alkuperän selvittely loppuun suoritettu. Kielentutkijallekin tarjoutuu täten Kaukosen teoksen välityksellä mahdollisuus seurata Kalevalan säkeisiin sisältyviä sanoja niiden kansanomaisille alkulähteille asti. Sen vuoksi on tervetullutta, että hän on teoksensa loppuun painattanut tarkistettuna August Ahlqvistin Kotikielen Seuran jäsenten avulla v. 1878 toimittaman täydellisen Kalevalansanaston, jonka alkuperäispainos on jo kauan ollut antikvariaattitavaraa. — Kansanperinteentutkimuksen alalta ilmestyi kolme tohtorinväitöskirjaa, nim. Annamari Sarajaksen perusteellinen, kulttuurihistoriallisestikin antoisa »Suomen kansanrunoudentuntemus 1500—1700-lukujen kirjallisuudessa», Asko Vilkun problemasettelultaan mielenkiintoinen »Das Verhalten der Finnen in 'heiligen' (pyhä) Situationen» ja Matti Haon loitsututkimus »Das Wiesel in der europäischen Volksüberlieferung mit besonderer Berücksichtigung der

finnischen Tradition». Kaksi muuta-kin akateemista dissertaatiota tältä tohtorinväittäjäisten ennätysvuodelta kuuluu seuramme harrastusalaan: Ilmari Kohtamäen »August Ahlqvist suomen kielen ja kirjallisuuden arvostelijana» (kirjakaupoissa nimenä »Ankara puutarhuri»), mitä mielenkiintoisin tutkimus, joka aivan suoranaisesti valaisee Kotikielen Seuran omaakin historiaa, ja Vihtori Laurilan »Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana, I osa, Yleiset näkökohdat».

Lopuksi tekisi vielä mieleni kiinnittää satoisan 1956-vuoden näköaloista huomiota sellaiseen pieneen tosiasiaan, kuin että aikakauslehtemme Virittäjän kirjoittajakunnassa

esiintyi harvinaisen runsaasti nuoria ensikertalaisia: kaikkiaan kymmenkunta. Olisi mieluisaa, jos tämä ilmiö voitaisiin tulkita oireelliseksi ja jos se ennustaisi 60-vuotiaalle Virittäjälle uutta uskollista tukija- ja lukijapolvea. Tälle nousevalle polvelle tarjoutuu jaloksi esikuvaksi viime vuonna 16. toukokuuta joukostamme poistunut Kotikielen Seuran kunniajäsen akateemikko Y. H. Toivonen, Varsinais-Suomen mies, joka antoi ensimmäisen kirjotuksensa Virittäjään ylioppilaana 1916 ja viimeisensä viisi päivää ennen kuolemaansa. Tällainen Matias Aleksanteri Castrénin veroinen harrastuksen uskollisuus jos mikä kasvattaa perinteitä ja luo kulttuuria.

LAURI HAKULINEN